TORVENS VAGABONDER

Som vårens flyttfåglar kom de, torvens vagabonder – luffarna. De var ett välkommet inslag i torvskördearbetet på landets alla torvmossar fram till 1960-talet.

De hade en egendomlig känsla för att dyka upp vid rätt tidpunkt, d v s någon gång i maj, när torven var tillräckligt torr för att kunna vändas. De flesta stannade sommaren ut och deltog då också i staplings- och bärgningsarbetena. Endast ett fåtal stannade under hösten – torvupptagningens, grävningens tid.

För att härbärga denna minst sagt rörliga arbetskraft, fanns vid nära nog alla torvfabriker, en eller flera baracker. De här utrymmena var av allra enklaste och påvraste slag. Ett stort rum med järnsängar utefter långsidorna. I bästa fall fanns det ett skåp till varje säng, liksom en smutsig råttäten madrass. I rummets ena kortända fanns en vedspis och diskbänk i zinkplåt för att var och en där skulle kunna tillaga sin minst sagt enkla kost.

Det var det hela. El, vatten och slask var inte att tänka på. Den som vill veta mer om livet i en torpvarbetarbarack, låna då Bernhard Nords ”Kämpa mot ödet”, där han skildrar sin tid, förmodligen under 1920-talet, i den dåvarande baracken vid Mosås-fabriken.

Alla dessa färgstarka, udda individualister förenades i en sak – deras saklösa frihetsbegär. De ville inte och kunde inte, låta sig styras av någon.
Det var därför skördearbetet på mossarna passade dem som hand i handske. Här fanns bara raka ackord. Man arbetade när man ville och hur hårt man ville. Så var torvarbetets dåtida premisser.

När sommaren var över gick de flesta till ett arbete i skogen eller för en liten, lycklig skara, till jobb på tegelbruken. En anställning som förutom arbete, gav varmt ”husrum” på tegelugnen under kalla vintermånader.

Ingen kände deras riktiga namn. Istället användes ”tagna” namn som Spoven, Korridoren, Ryssen, Skåningen, Vingåkers-Pelle, Stigtomta- Johan m fl, m fl. Varianten födelseort – förnamn var den vanligaste typen av namnsättning.
De var välkomna när de kom. Ofta kända sedan tidigare somrar. Och inte gjorde de mycket väsen av sig. Vi fasta arbetare såg dem inte så ofta, eftersom de hade en helt annan dygnsrytm än vi. Jag skulle också vilja säga klokare.

De började arbetsdagen tidigt, ofta vid 3–4 tiden på morgonen. Då var det svalt och friskt att arbeta och fritt från flugor, bromsar och annat ”åt”.
Vid 9–10 tiden lommade de hem till baracken för ”siesta”. Siestan kunde bli ganska lång, sådär en 5–6 timmar. Tiden användes för vila, matrast och att gå eller cykla till närmaste handelsbod, för proviantering av livets nödtorft. Först när solen började sjunka mot västerhimlen gav de sig åter ut på mossen, för att återvända hem vid 10–11 tiden, för några timmars sömn. Förmodligen en optimal arbetsrytm, med tanke på att få ut så mycket kraft som möjligt ur kroppen och må så bra som

omständigheterna medgav. – Naturligtvis helt stick i stäv med vad byråkrater på fackförbund och andra beslutande organ bestämt. Men strunt i det. Här var det fråga om fria män.
En av dem, om än något mera av typen rallare, lärde jag känna bättre än de övriga – Finnerödja-David.
Det hände sig den heta, torra sommaren 1955 vid Stockås. Bärgningen pågick för fullt. Jag hade stannat kvar vid fabriken efter arbetets slut, för att reparera en av de JAP-motorer som drev de bärgningsaggregat vi använde ute på det s k maskin-fältet. Jag hade ansvaret för ett bärgarlag bestående av 5 man och två bärgningsmaskiner.

Bärgning av torv, Gustav Johansson och Karl-Ivar Pettersson

Den här dagen var skit. Först den krånglande JAP-motorn – den jag höll på att reparera – och ännu värre, vi hade under dagen blivit en man kort.

Det hade skett när Olaus startade en av motorerna. Startveven hade fastnat i ingångshålet, följt med i det höga varvtal som motorn snabbt kom upp i. Först vid fullvarv lossnade den och på sin väg mot himmelska höjder passade den på att toucha Olaus tinning och slå honom kortvarigt medvetslös och blodig. Vi hade med stor möda ordnat att han kom under vård och senare under dagen fått ett lugnande besked om hur han mådde, och att han nu måste ta igen sig några dagar.

Vi var uppenbarligen en man för lite inför morgondagen. Inte bra nu när vädret var bra och torven stod kruttorr.

Det var under mörka tankar om morgondagens arbetsfördelning, som David dök upp. På cykel förstås. Stor och väldig var han. Nära 2 meter, bred som en logdörr. Klädd i blåställ plus storväst i manchester, trots den varma kvällen.

Den bredbrättade svarta rallarhatten skyddade den övre delen av ansiktshalvan effektivt mot solen. Den nedre halvan skyldes av ett par väldiga mustascher, vars ändar strävade uppkäftigt uppåt. De glatt plirande blå ögonen var svåra att få fatt i under de buskiga ögonbrynen. Ögonbrynen såg ut som miniatyrer av mustascherna.
Sån´ var han – David. Om det nu finns karla-karlar, så var han prototypen för en sån´.

På den glada varianten av klingande västgötska frågade han om det fanns jobb, husrum och var förman på stället gick att få tag på. Sedan han fått svar på sina frågor försvann han på sin cykel mot förmansbostaden. Nästa dag ingick han i mitt bärarlag. Han skulle ersätta den skadade Olaus.

Redan när David dykt upp vid morgonuppställningen kunde man förstå, att David inte var någon vanlig luffare. Då hade han aldrig ställt upp på att delta i ett skiftlag med 8 timmars arbetsdag. Och det skulle senare visa sig vara ett riktigt antagande.
David blev den bästa av arbetskamrater jag haft under min tid som torvarbetare. Han var stor, stark, alltid på rätt plats. Ställde alltid upp när det behövdes extra insatser. Han var som gjord för att ingå i ett lag, där det är lagets resultat som räknas och inte individuella topprestationer, även om han själv alltid gav allt.

Han hade ytterligare en god egenskap – han hade humor, och han kunde som ingen annan dela med sig av denna, i form av självupplevda händelser, under sin tid som kraftledningsrallare. Historierna blev inte sämre av att David använde sin västgötska dialekt att förstärka de humoristiska inslagen. – Västgötska är som gjort för historieberättande.

Alla i laget, och även övriga, kom att tycka om David, också jag.

Min aktning och beundran för David förstärktes en sensommarkväll, när David och jag stannade kvar ute på mossen och justerade en krånglande bärgningsmaskin.
Vi hade överraskats av ett intensivt åskväder och tagit skydd i en torvlada. Blixtarna ljungade och regnet öste ner. Plötsligt kom ett nerslag i rälssystemet. Som en eldsprutande orm passerade blixten i rälsen vid sidan av ladan, där vi satt.

David berättade intimare om sitt liv än tidigare. Kanske stämningen bäddade för det.

Så här löd den händelse som för alltid kommer att placera David högt, om inte högst, på min rang-lista för aktningsvärda människor.

- David och 3 arbetskamrater är på väg från ett avslutat ledningsbygge i Västergötland mot Uppland, där ett nytt arbete väntar på dem. När de cyklar igenom Mariestad stannar de upp och provianterar. Pilsner, korv, bröd och smör och så förstås ransonen av brännvin. De fortsätter norrut. Mellan Hova och Finnerödja finner de i en skogsglänta en ensam och inbjudande hölada, lämplig för övernattning.
Det nybärgade höet luktar högsommar. Alla är de glada till sinnes. De har ett nytt jobb som väntar, mat och brännvin. Vad kan man mer begära.

Korven och ölet smakar bra. Matsuparna därtill ännu bättre. Stämningen stiger. Kortleken kommer fram. Det blir poker. En sup till varje giv. Det sjunker snabbt i flaskorna.

Bakfulla vaknar de påföljande morgon. Alla utom en. En i kvartetten ligger livlös. Ett par slocknade, döda ögon stirrar upp mot ladans taknock. I bröstet sitter en morakniv. – Den är Davids.

Ingen av de överlevande visste hur föregående kväll avslutats, berusningen var total.
David tog på sig skulden. Kniven var ju hans och han ville inte att kamraterna skulle misstänkliggöras. Chansen att det var han, som var den skyldige, var ju större än att det skulle vara någon av kamraterna. Straffet blev 10 år, som han satt av på fängelset i Mariestad.

Detta berättade David utan minsta stänk av bitterhet. Förmodligen var han den skyldige – inget annat hade kunnat bevisas. Han hade tagit sitt straff utan knot och nu var det bara att gå vidare.

Finnerödja-David inte bara såg ut som en karla-karl – han var en karla-karl!

Epilog: En kall februaridag några år senare, efter sommaren med Finnerödja-David kom ett sorgligt meddelande. David hade under den gångna söndagsmorgonen hittats död – ihjälfrusen i en snöplogkant utefter vägen Nora-Stadra. Han hade efter ett rejält lördagsrus i Nora inte orkat ända hem. Hem till huggarbaracken i Stadra.

Det sägs att det känns varmt, skönt och rofyllt att frysa ihjäl. Må det också ha gällt Dig David – det var Du värd.

Berättat av Sten-Ove Pettersson